Виклики правовій системі України в умовах російсько-української війни

Олексій Пайда, доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедрою правознавства та канонічного права
Карпатського університету імені Августина Волошина
та Ужгородської української богословської академії

м. Ужгород, 11 вересня 2025 р.

Анонс
Стаття аналізує сучасні виклики українській правовій системі в умовах російсько-української війни. Розглядаються питання адаптації національного законодавства до реалій воєнного стану, дотримання прав і свобод людини, забезпечення балансу між безпекою та верховенством права. Особливу увагу приділено проблемам міжнародно-правового статусу війни, відповідальності за воєнні злочини, а також перспективам післявоєнної модернізації правової системи України.

Ключові слова: правова система України; воєнний стан; права людини; міжнародне гуманітарне право; воєнні злочини; верховенство права.

Abstract
The article analyzes the current challenges to the Ukrainian legal system under the conditions of the Russian-Ukrainian war. It examines the adaptation of national legislation to martial law realities, the protection of human rights and freedoms, and the balance between security and the rule of law. Special attention is given to the issues of the international legal status of the war, accountability for war crimes, and the prospects for post-war modernization of Ukraine’s legal system.

Keywords: Ukrainian legal system; martial law; human rights; international humanitarian law; war crimes; rule of law.

Вступ

Російсько-українська війна, яка триває з 2014 року і набула масштабів повномасштабного вторгнення у лютому 2022 року, поставила перед українською державою та її правовою системою безпрецедентні виклики. Правова сфера одночасно виконує функції регулювання суспільних відносин у надзвичайних умовах та захисту базових прав людини [1].

Воєнний стан і трансформація національного законодавства

Запровадження воєнного стану в Україні вимагало оперативних змін у законодавстві, зокрема у сфері оборони, мобілізації, інформаційної безпеки та функціонування органів державної влади [2]. Водночас гостро постало питання про обмеження окремих прав і свобод громадян, що допускається відповідно до Конституції України та міжнародних стандартів [3].

Права людини та верховенство права

Попри воєнні реалії, Україна продовжує підтверджувати свою відданість принципам верховенства права. Європейський суд з прав людини вже розглядає десятки справ, пов’язаних із порушеннями прав людини на окупованих територіях [4]. Утім, на практиці існує дилема між забезпеченням безпеки та захистом прав людини, що вимагає гнучкого, але правомірного підходу.

Міжнародно-правові виклики

Міжнародне гуманітарне право прямо кваліфікує дії РФ як агресію та воєнні злочини [5]. Перед Україною стоїть завдання забезпечити належну правову фіксацію цих злочинів і добиватися їх розгляду в міжнародних судових інституціях, включно з Міжнародним кримінальним судом [6].

Перспективи післявоєнної модернізації правової системи

Після перемоги та відновлення України ключовим завданням стане модернізація правової системи:

- гармонізація із правом Європейського Союзу;
- посилення інституційної спроможності судової влади;
- розробка нових правових механізмів захисту ветеранів та постраждалих від війни [7].

Висновки

Війна виявила як сильні сторони української правової системи — її гнучкість і здатність реагувати на виклики, так і численні проблеми, що потребують глибинної реформи. Майбутнє правопорядку України напряму залежатиме від поєднання принципу верховенства права, дотримання прав людини та ефективної інтеграції до європейського правового простору.

Список використаних джерел

1. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр (дата доступу: 11.09.2025).

2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19 (дата доступу: 11.09.2025).

3. UN Human Rights Committee. International Covenant on Civil and Political Rights. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights (дата доступу: 11.09.2025).

4. European Court of Human Rights. Ukraine v. Russia (re Crimea). URL: https://hudoc.echr.coe.int (дата доступу: 11.09.2025).

5. Geneva Conventions of 1949 and Additional Protocols. URL: https://ihl-databases.icrc.org (дата доступу: 11.09.2025).

6. International Criminal Court. Situation in Ukraine. URL: https://www.icc-cpi.int/ukraine (дата доступу: 11.09.2025).

7. European Commission. Ukraine – EU accession process. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu (дата доступу: 11.09.2025).